

Verlaglegging inzake ruiltransactieresultaten bij vastrentende beleggingen

Drs. A. Oosenbrug

1 Inleiding¹

'De Ondernemingskamer heeft enige weken geleden een sterk omstreden arrest gewezen over de boekingswijze van gerealiseerde winsten en verliezen op obligaties en andere vastrentende waarden bij ruiltransacties. Volgens de OK dienen bij de verkoop meteen de gerealiseerde koersresultaten in de resultatenrekening te worden verantwoord, terwijl de meeste verzekeraars en banken deze resultaten op goede gronden in de tijd spreiden'. (Hanekroot (1989), aanhef).

Aldus opent een artikel in Het Financieele Dagblad van 19 januari 1989 over de uitspraak van de Ondernemingskamer (OK) in de zaak Sobi/Aegon. Uit dit citaat blijkt, dat er zeker (nog) geen communis opinio bestaat omtrent de wijze, waarop de bij ruiltransacties gerealiseerde beleggingsresultaten op vastrentende beleggingen in de jaarrekening van institutionele beleggers verwerkt dienen te worden. Ook internationaal gezien bestaat er op dit punt zeker (nog) geen consensus. Zo pleit de CICA bijvoorbeeld voor het toepassen van een methode welke vergelijkbaar is met de Aegon-methode (Kligman (1987), p.47), terwijl de FASB en het IASC juist afwijzend staan tegenover de toepassing van een dergelijke methode (SFAS 97 respectievelijk IAS 25).

Opvallend genoeg wordt de methode die de OK thans heeft verworpen, juist door het merendeel van de grootbanken en -verzekeraars toegepast.² Op zich levert dit laatste al een indicatie tot het niet zonder meer strijdig kunnen achten van deze

methode met de normen die in het maatschappelijk verkeer als aanvaardbaar worden beschouwd. De (omstreden) uitspraak van de OK noopt de banken en verzekeraars echter bovendien massaal tot het moeten doorvoeren van een stelselwijziging, waar velen juist eerst recentelijk tot de thans door de OK verworpen methode waren overgegaan. Zo is bijvoorbeeld de Amev pas in 1988 overgegaan tot het in de jaarrekening toepassen van een verantwoordingswijze, waarbij de gerealiseerde beleggingsresultaten gespreid in de tijd in het resultaat worden verwerkt. Tegen de achtergrond van het – mede aan artikel 384, lid 6, Titel 9 van het BW ten grondslag liggende – 'consistency concept' is het dan ook zaak allereerst tot de ontbrekende communis opinio te komen, vooraleer men (opnieuw) massaal overgaat tot het doorvoeren van stelselwijzigingen, die – gezien het gebrek aan consensus – waarschijnlijk ook geen lang leven beschoren zullen zijn.

In dit artikel wordt een aanzet gegeven tot het bereiken van de gewenste consensus.

Allereerst wordt daartoe de omstreden methode beschreven en beargumenteerd in paragraaf 2. Daarbij komen tevens de nadelen van de tot voor kort gebruikelijke vermogens- en resultaatmethoden aan de orde.

Vervolgens zijn de paragrafen 3 t/m 5 gewijd aan

Drs. A. Oosenbrug RA, Act. Ag, studeerde bedrijfseconomie, accountancy en EDP-accountancy aan de Erasmus Universiteit Rotterdam, en actuariële wetenschappen aan de Vrije Universiteit en de Universiteit van Amsterdam. Werkzaam als controller en actuaaris bij Klaverblad Verzekeringen te Zoetermeer en docent 'fiscal accounting' Rijksuniversiteit te Leiden.

een bespreking van het 'Aegon-arrest'. Paragraaf 3 geeft daarbij een beschrijving van en commentaar op de door eiseres aangevoerde bezwaren tegen de toepassing van de amortisatiemethode. Daarna komen in paragraaf 4 de door gedaagde aangevoerde argumenten vóór de toepassing van de amortisatiemethode aan de orde, evenals het commentaar daarop.

Tenslotte wordt in paragraaf 5 het oordeel van de OK over de toepassing van de amortisatiemethode beschreven en wordt commentaar daarop gegeven.

Ter afsluiting van dit artikel volgt in paragraaf 6 de uit het voorgaande volgende conclusie.

2 Beschrijving van en argumentatie vóór de omstreden methode

2.1 Introductie

De bij de grootbanken en -verzekeraars (sinds kort) gebruikelijke, maar omstreden methode staat in de Angelsaksische landen bekend als de 'deferral and amortization approach'. In deze benadering worden de bij verkoop van vastrentende beleggingen gerealiseerde koerswinsten en -verliezen niet direct naar de resultatenrekening geleid, maar eerst op de balans gepasseerd c.q. geactiveerd (het 'deferral' aspect). Vervolgens worden de aldus ontstane transitorische posten, door middel van 'afschrijving' gedurende de resterende looptijden van de verkochte beleggingen, alsnog geleidelijk naar de resultatenrekening gebracht en zo aan het resultaat van de onderscheidene jaren toegerekend (het 'amortization' aspect).³ Laatstbedoeld afschrijvingselement vormt hét specifieke kenmerk van deze methode. In het vervolg zullen wij deze methode dan ook kortweg aanduiden met de term 'amortisatiemethode'.

De toepassing van de amortisatiemethode dateert uit het recente verleden. Zo pasten Nederlands grootste banken (te weten de ABN, Rabo en Amro) en verzekeraars (te weten de NN, Anev, Aegon en Delta Lloyd) bijvoorbeeld nog geen van allen de amortisatiemethode toe in de jaarrekening over het boekjaar 1981.⁴ Zoals in paragraaf 5.2 blijkt, zijn deze maatschappijen op

één uitzondering na (te weten de Rabobank) anno boekjaar 1988 inmiddels allen overgegaan tot het in de jaarrekening toepassen van de amortisatiemethode.

Met name veel kleinere maatschappijen passen evenwel nog steeds de traditioneel ook door alle grote maatschappijen toegepaste verantwoordingsmethoden toe. Deze meer traditionele methoden vallen globaal uiteen in (variaties op) de 'vermogensmethode' en (variaties op) de 'resultaatmethode'. Aangezien de amortisatiemethode zowel haar ontstaansgrond, als haar bestaansgrond vindt in de tekortkomingen van de laatstgenoemde methoden, wordt in de navolgende subparagrafen allereerst stilgestaan bij de werking van en de bezwaren tegen deze methoden. En passant blijkt daarbij hoe die bezwaren door het toepassen van de amortisatiemethode worden omzeild.

Vervolgens wordt de werking van de verschillende methoden nog eens geïllustreerd door middel van een uitgewerkt voorbeeld.

Besloten wordt met een concluderend oordeel omtrent de alternatieve methoden.

2.2 Beschrijving van en bezwaren tegen de vermogensmethode

Bij toepassing van de vermogensmethode worden gerealiseerde koersresultaten rechtstreeks in het eigen vermogen verwerkt. Door dit buiten de resultatenrekening om in het eigen vermogen muteren van de gerealiseerde koersresultaten, komt het totale beleggingsresultaat dus slechts *partieel* in het overall-resultaat tot uitdrukking. Toepassing van de vermogensmethode leidt dan ook *zeker niet* tot een 'all inclusive income statement'; ja, zelfs niet tot een 'current operating profit performance basis'-opbouw van de resultatenrekening. Dit laatste, omdat het voeren van een min of meer actief beleggingsbeleid bij institutionele beleggers namelijk tot het normale bedrijfsproces moet worden gerekend. De daaruit voortvloeiende gerealiseerde koersresultaten moeten hierdoor dan ook gezien worden als behorende tot het normale bedrijfsresultaat.

Naast de meer algemene bezwaren tegen het slechts *partieel* in de resultatenrekening opnemen van het resultaat in algemene zin en van het

bedrijfsresultaat in het bijzonder, ontstaat er door deze 'partiële resultatenverantwoording' tevens het gevaar van resultatenmanipulatie. Door aankoop van laagrentende (of in extremum zelfs 'zero coupon') en verkoop van hoogrentende beleggingen valt het beleggingsresultaat bij toepassing van de vermogensmethode in belangrijke mate te drukken; door een tegengesteld beleid kan het beleggingsresultaat daarentegen in belangrijke mate worden 'opgekrikt'. Hierdoor valt het bedrijfsresultaat dus door het switchen tussen hoog- en laagrentende beleggingen te beïnvloeden. Een bezwaar dat door toepassing van de amortisatiemethode wordt ondervangen, doordat *alle* beleggingsresultaten – zij het gespreid over een aantal jaren – ook *geheel* in het bedrijfsresultaat tot uitdrukking worden gebracht. Hogere beleggingsrendementen op vervangende beleggingen worden daarbij gecompenseerd door af te schrijven koersverliezen op de vervangende beleggingen en vice versa, waardoor de totale resultatenontwikkeling immuun wordt voor ('arbitrair' gekozen) verkooptransacties van een bepaalde signatuur.⁵

Het gesignaleerde nadeel van de vermogensmethode kan uiteraard ook worden opgelost door de gerealiseerde koersresultaten direct op het moment van verkoop van de desbetreffende beleggingen volledig in het resultaat op te nemen (toepassing van de resultaatmethode). Ook in dat geval worden de totale beleggingsresultaten immers in z'n geheel in de resultatenrekening verwerkt. Helaas ontstaan er daarbij echter nieuwe nadelen die om een oplossing vragen.

Alvorens in de navolgende subparagraaf nader wordt ingegaan op de resultaatmethode en de daarbij rijzende nieuwe nadelen, zij er evenwel nog op een ander gevaar gewezen. De zich bij de vermogensmethode voordoende afhankelijkheid van het bedrijfsresultaat van het switchen tussen hoog- en laagrentende beleggingen, bergt namelijk niet alleen het gevaar van resultatenmanipulatie in zich, doch kan tevens leiden tot een belemmering van de feitelijke bedrijfsvoering. Met name beursgenoteerde ondernemingen zullen in hun bedrijfsbeleid immers mede rekening houden met de effecten die dat beleid heeft op de resultaten-

presentatie. Hierdoor ontstaat het gevaar, dat op zich rendementsverbeterende ruiltransacties achterwege zullen worden gelaten, louter omdat de getoonde resultaten door het uitvoeren daarvan zouden verslechteren.

Dergelijke beleidsfrustrerende situaties zijn niet nieuw (men denke slechts aan het optimalisatie versturende karakter van allerlei fiscale regelingen of van het afboekingsgebruik inzake de eerste kosten bij levensverzekeraars), doch dienen uit het oogpunt van macro-economische efficiency zoveel mogelijk te worden voorkomen. Een reden te meer om uit te kijken naar een alternatief voor de beschreven vermogensmethode.

2.3 Beschrijving van en bezwaren tegen de resultaatmethode

Zoals al in de voorafgaande subparagraaf naar voren is gekomen, worden de gerealiseerde koersresultaten bij de resultaatmethode - net als de gerealiseerde intrestresultaten – direct bij realisatie in het resultaat opgenomen. Hierdoor wordt het *totale* beleggingsresultaat *inclusief de gerealiseerde koersresultaten* in het resultaat verantwoord. De alsdan op gelijke wijze verantwoorde koers- en intrestresultaten zijn evenwel geenszins van gelijke aard. Koersresultaten bestaan namelijk uit de contante waarden van over- of onderrendementen, die bij het achterwege blijven van verkooptransacties eerst verspreid over een aantal toekomstige jaren in het bedrijfsresultaat tot uitdrukking zullen komen, doch door die verkooptransacties direct in één keer naar voren komen. Hierdoor zijn deze koersresultaten van een schoksgewijze karakter. Dit in tegenstelling tot intrestresultaten, die in principe een continu karakter hebben.

Door nu de resultaatmethode toe te passen wordt het schoksgewijze karakter van de gerealiseerde koersresultaten ook overgenomen in de resultaten*verantwoording*. Verkooptransacties inzake beleggingen leiden daarbij tot het 'geconcentreerd' in één jaar (i.c. het jaar van verkoop) in het bedrijfsresultaat verantwoorden van de contante waarden van de desbetreffende over- of onderrendementen. Logischerwijze leidt dit tot een verstoring van het beeld dat de resultatenrekening van de ontwikkeling van het bedrijfsresultaat

dient te geven. Een verstoring, die er bovendien toe kan leiden, dat er louter uit een oogpunt van resultatenpresentatie wordt afgezien van het uitvoeren van op zichzelf genomen rendementsverbeterende ruiltransacties. Een gevaar, dat ook reeds werd signaleerd bij de beschouwingen omtrent de vermogensmethode.

Daarnaast ontstaat er door toepassing van de resultaatmethode tevens weer een mogelijkheid tot resultatenmanipulatie. Door het initiëren van verkooptransacties kan men immers koerswinsten of -verliezen in de tijd naar voren halen, die bij toepassing van de resultaatmethode dan ook tevens direct als koerswinsten of -verliezen in het resultaat tot uitdrukking worden gebracht. Hierdoor ontstaat de mogelijkheid om het bedrijfsresultaat in belangrijke mate 'bij te sturen'. Dat deze mogelijkheid reëel aanwezig is, blijkt bijvoorbeeld uit het navolgende overzicht 2.3 (in mln. dfls.) van de ontwikkeling van het verzekeringstechnisch resultaat, het gerealiseerde koersresultaat op beleggingen en het totale resultaat vóór belasting en buitengewone baten en lasten van 't Hooge Huys Verzekeringen.⁶

Overzicht 2.3: Resultatenontwikkeling 1986/88
't Hooge Huys Verzekeringen

	1986	1987	1988
Verzekeringstechnisch resultaat	10,3	8,1	6,5
Gereaal. koersres. op beleggingen	3,5	4,1	8,5
Resultaat vóór bel. en btg. b/l.	13,8	12,2	15,0

Overigens mag uit het overzicht 2.3 uiteraard geenszins geconcludeerd worden, dat er in dit concrete geval ook daadwerkelijk sprake is van – bewuste of onbewuste – resultatenmanipulatie. Voor het kunnen trekken van een dergelijke conclusie moet immers eerst inzicht bestaan in de ontstaansgronden van de gerealiseerde koersresultaten.⁷ Behalve door zelf geïnitieerde verkooptransacties, kunnen gerealiseerde koersresultaten namelijk evengoed veroorzaakt zijn door onbeheersbare c.q. gedwongen aflossings- of verkooptransacties. Wel toont een en ander aan, dat het beeld van de totale resultatenontwikkeling

wel degelijk in belangrijke mate beïnvloed kan worden door het verloop van de koersresultaten die in de resultatenrekening zijn opgenomen. Hierdoor is het gevaar van resultatenmanipulatie door het gericht manipuleren met de (beheersbare) timing van de realisatie van koersresultaten niet denkbeeldig. Gezien het feit dat het door middel van 'creative accounting' bijsturen van de resultaatcijfers geen onbekend verschijnsel is (zie hierover bijvoorbeeld Oosenbrug (1988)), is het een fictie te veronderstellen dat de beschreven mogelijkheid tot het door middel van 'creative investing' bijsturen van de resultaatcijfers in de praktijk niet benut zou worden.

Het benutten van de bedoelde mogelijkheid tot resultatenmanipulatie kan slechts worden voorkomen, door de beheersbare resultaten op een zodanige wijze te verantwoorden, *dat de verantwoording zelf onbeheersbaar blijft*. Bij toepassing van de amortisatiemethode is dit laatste nu het geval. De amortisatiemethode brengt immers bij wisseling van beleggingsobjecten in principe geen wijziging in de volgtijdelijke toerekening van de totale beleggingsresultaten (de amortisatiemethode kijkt als het ware door de formeel aanwezige transactie heen). Vanuit het oogpunt van resultatenmanipulatie bezien, is het aangaan van ruiltransacties onder de amortisatiemethode dan ook zinloos. Deze uit de toepassing van de amortisatiemethode volgende, en reeds in 2.2 genoemde immuniteit van de resultatenverantwoording voor ('arbitrair' gekozen) verkooptransacties van een bepaalde signatuur, wordt geïllustreerd door het hierna in paragraaf 2.4 uitgewerkte voorbeeld.

2.4 Illustratie van de werking van de verschillende methoden

Het navolgende voorbeeld 2.4 illustreert de werking van de vermogens-, de resultaat- en de amortisatiemethode. Bovendien illustreert dit voorbeeld de verschillen tussen de alternatieve methoden voor wat betreft hun consequenties voor de vermogens- en de resultatenrepresentatie.

Voorbeeld 2.4: Werking van de vermogens-, de resultaat- en de amortisatiemethode ter verwerking

van gerealiseerde koersresultaten

Casus: Primo jaar 1 wordt een 7%-rentende, 10 jaar fixe obligatie tegen de nominale waarde ad f 1.000,- verworven (effectief rendement dus 7%).

Primo jaar 6 stijgt de marktrente over de hele linie fors, waardoor het effectieve rendement op 5 jaar fixe obligaties van de in portefeuille gehouden kwaliteit stijgt tot 10%. Naar aanleiding hiervan wordt de in portefeuille gehouden obligatie direct aan het begin van jaar 6 geruild tegen de bedoelde 10%-rentende obligatie.⁸ Aangezien door de rentestijging de marktwaarde van de afgestoten obligatie is gedaald tot f 886,28 (zijnde $f 70,- \cdot a_{\overline{5}|10} + f 1.000,- \cdot A_{\overline{5}|10}$), kan bij de ruiling slechts een obligatie met een nominale waarde van f 886,28 worden verworven. De door de rentestijging opgetreden vermogensachteruitgang ad $f 1.000,- - f 886,28 = f 113,72$ wordt door de ruiling dus direct geheel gerealiseerd.

Overzicht 2.4 geeft voor de verschillende methoden weer hoe de vermogens- en de resultatenverantwoording wordt gedurende de looptijd van de bewuste obligaties.

Uit overzicht 2.4 blijkt, dat het totale beleggingsresultaat (de uiteindelijke vermogensmutatie) door de ruiling onveranderd blijft (i.c. f 700,-). Dit is de logische consequentie van het feit, dat door de ruiling het effectieve rendement op de oorspronkelijke belegging niet verandert. De Commissie van Advies inzake Jaarverslaggeving (1989, p. 10) merkt hier in verband met de verslaggeving door beleggingsmaatschappijen over op:

'Economisch gezien is er geen onderscheid tussen enerzijds de beleggingsinstelling die door verkooptransacties voor de balansdatum de waardemutaties heeft gerealiseerd, vervolgens in een min of meer identieke portefeuille heeft herbelegd en anderzijds de beleggingsinstelling die haar bestaande portefeuille gewoon heeft aangehouden'.⁹

Bij de amortisatiemethode komt dit feit ook tot

Overzicht 2.4: Vermogens- en resultatenverantwoording bij de vermogens-, de resultaat- en de amortisatiemethode

jr.	ontvangen rente	vermogensmethode		resultaatmethode		amortisatiemethode	
		mutatie vermogen	verantw. resultaat	mutatie vermogen	verantw. resultaat	mutatie vermogen	verantw. resultaat
1	70,-	-	70,-	-	70,-	-	70,-
2	70,-	-	70,-	-	70,-	-	70,-
3	70,-	-	70,-	-	70,-	-	70,-
4	70,-	-	70,-	-	70,-	-	70,-
5	70,-	-	70,-	-	70,-	-	70,-
6	88,63*	- 113,72	88,63	-	- 25,09	- 113,72	70,-
						18,63	
7	90,49*	-	90,49	-	90,49	20,49	70,-
8	92,54*	-	92,54	-	92,54	22,54	70,-
9	94,80*	-	94,80	-	94,80	24,80	70,-
10	97,28*	-	97,28	-	97,28	27,28	70,-
	813,74	- 113,72	813,74	-	700,02	-	700,-
uiteindelijke verm. mut.:		± 700,-		± 700,-		700,-	

* incl. het herbeleggingsrendement op de ontvangen overrente; het rentebedrag kan daarbij berekend worden met behulp van de volgende formule:

$$\text{ontv. rente} = 88,63 + 0,10 \cdot \sum_{k=0}^{j-7} 1,1^k \cdot 18,63$$

met j het jaar waarvoor het rentebedrag wordt berekend.

uitdrukking in het onveranderd blijven van de in de successievelijke jaren verantwoorde beleggingsresultaten. Door de creatie van een 'vermogenskruispost' wordt daarbij voorkomen dat het vermogen gedurende de laatste vijf jaren te rooskleurig wordt voorgesteld (toepassing voorzichtigheidsbeginsel!). Het karakter van deze 'vermogenskruispost' (nog in toekomstige jaren ten laste van het resultaat te brengen 'opportunity costs') wijkt overigens wezenlijk af van het karakter van de bij de vermogensmethode optredende vermogensmutatie (direct buiten het resultaat om geboekte vermogensachteruitgang). De eerstbedoelde boeking dient zowel het balansbeeld als het resultatenbeeld; de laatstbedoelde uitsluitend het balansbeeld!

Beide andere methoden falen in het op een correcte wijze weergeven van de beleggingsresultaten, doordat in jaar 6 ten laste van respectievelijk het vermogen en het resultaat feitelijk een 'potje' wordt gevormd om in de daarop volgende jaren het beleggingsresultaat te kunnen opkrikken. Bij de vermogensmethode wordt bovendien een belangrijk deel van het beleggingsresultaat nimmer als resultaat verantwoord, doch in jaar 6 rechtstreeks als vermogensmutatie geboekt.

2.5 Concluderend oordeel omtrent de verschillende methoden

Concluderend kan gesteld worden, dat de toepassing van de amortisatiemethode tot gevolg heeft, dat de schoksgewijze effecten van verkooptransacties het beeld van de resultatenrekening niet langer verstoren. Desondanks leidt de amortisatiemethode ertoe, dat toch het *totale* beleggingsresultaat in de resultatenrekening tot uitdrukking blijft komen. De opvoering van een (te amortiseren) 'vermogenskruispost' voorkomt daarbij een (de)flattering van de vermogensrepresentatie.

Door het voorgaande vormt de amortisatiemethode een synthese van de voordelen van de vermogensmethode – waarbij de gerealiseerde koersresultaten rechtstreeks in het eigen vermogen worden verwerkt – en de resultaatmethode – waarbij de gerealiseerde koersresultaten direct in het resultaat worden opgenomen. Dit, terwijl de

amortisatiemethode de nadelen verbonden aan de twee laatstgenoemde methoden omzeilt.

3 Bezwaren van eiseres tegen de toepassing van de amortisatiemethode en commentaar daarop

3.1 Beschrijving van de bezwaren van eiseres

Eiseres in de zaak onder rolnummer 789/87 OK tegen Aegon N.V. (Aegon) is de Stichting Onderzoek Bedrijfsinformatie SOBI (Sobi). De bezwaren van eiseres betreffen behalve het door Aegon toepassen van de amortisatiemethode¹⁰ tevens de wijze van verwerking van valutatermijntransacties, de wijze van verwerking van omzet en kosten van zgn. 'annuities' en een opmerking in het jaarverslag omtrent de ontwikkeling van de resultaten. Op deze overige in geding zijnde elementen van het Aegon-verslag 1986 wordt hier niet ingegaan.¹¹

De bezwaren van Sobi tegen de toepassing van de amortisatiemethode en tegen de door Aegon daarvoor aangevoerde motivering kunnen als volgt worden weergegeven:

- 1 gerealiseerde koerswinsten vormen (onmiddellijk) resultaten en niet vervroegd gerealiseerde (toekomstige) opbrengsten;
- 2 de amortisatiemethode leidt tot winstegalitatie;
- 3 het door gedaagde aangevoerde rentematching-argument voor de toepassing van de amortisatiemethode is niet valide, omdat er bij matching van beleggingen en pensioenverplichtingen sprake zou moeten zijn van veel langer dan tien of vijftien jaar lopende obligaties;
- 4 de gekozen vijfjaarstermijn voor de afschrijving van de gerealiseerde koersresultaten is willekeurig en onvoldoende toegelicht;
- 5 Nationale-Nederlanden en Amev hebben geopteerd voor een andere grondslag voor de verslaglegging;
- 6 nieuwe grondslagen zijn slechts gerechtvaardigd wanneer de oude grondslagen onaanvaardbaar zijn geworden en niet indien de nieuwe grondslagen goed zijn of beter dan de oude;

7 reeds nu staat vast dat gerealiseerde koerswinsten in de toekomst minder zullen gaan worden daar de rente op een gegeven moment weer zal gaan stijgen.

3.2 Commentaar op de bezwaren van eiseres

Omtrent de in 3.1 vorenstaand beschreven bezwaren van eiseres kan het volgende worden opgemerkt:

ad 1: resultaat of vervroegd gerealiseerde opbrengst

Voor een oordeel omtrent de stelling dat gerealiseerde koerswinsten resultaten vormen en geen vervroegd gerealiseerde opbrengsten, is het allereerst noodzakelijk nader inhoud te geven aan de termen 'resultaten' en 'vervroegd gerealiseerde opbrengsten'. Aangezien het in de onderhavige casus slechts gaat om het karakter van gerealiseerde koerswinsten, beperken wij ons daarbij tot de *positieve* resultaten (de baten).

Het realisatiebeginsel is bepalend voor het als bate classificeren van een opbrengst. Dit beginsel stelt, dat opbrengsten slechts als baten verantwoord mogen worden, indien:

- de desbetreffende verkooptransacties zijn afgesloten, en
- de desbetreffende goederen c.q. diensten zijn geleverd,

of, zoals Van Bruinessen e.a. (1987), p. 49 het onder woorden brengen:

'Voor dit *verwezenlijken van winst* (juridische terminologie), voor dit *realiseren van winst* (bedrijfseconomische terminologie) zijn in de bedrijfseconomie *twee criteria* ontwikkeld.

Het eerste criterium is dat het *risico van een waardeverandering* van een goed hetwelk onvermijdelijk verbonden is aan de economische eigendom van dat goed op de afnemer moet zijn *overgedragen* doordat met de afnemer een verkooptransactie is gesloten; deze overdracht van het prijsrisico is één facet van een verkooptransactie. Het tweede facet hiervan is de verplichting tot levering. Het tweede criterium houdt daarom in dat ook aan de *leveringsverplichting* moet zijn voldaan.¹²

De categorie 'baten' vormt dus een specie van de categorie 'opbrengsten'. Met 'vervroegd gerealiseerde opbrengsten' worden dan ook blijkbaar die opbrengsten bedoeld, die wel al zijn ontvangen, maar die nog niet als baten verantwoord kunnen worden. Aangezien *gerealiseerde* koerswinsten per definitie gebaseerd zijn op voltooide verkooptransacties, spitst de vraag omtrent het al dan niet al als resultaat kunnen verantwoord worden van de opbrengsten daarvan zich dus toe op de vraag of de desbetreffende dienstverlening al dan niet reeds als voltooid moet worden beschouwd. Bij de beantwoording van deze vraag stuit men evenwel op het punt, dat er bij de realisatie van koersresultaten feitelijk geen sprake is van het *verlenen* van een dienst, maar juist van het (voortijdig) *beëindigen* van een dienstverleningsproces. Omdat de door een verkooptransactie gerealiseerde koerswinst verband houdt met de oorspronkelijk verleende dienst, kan de koerswinst dan slechts als bate verantwoord worden, indien en voor zover het oorspronkelijke dienstverleningsproces door de verkooptransactie ook als voltooid beschouwd moet worden. De oorspronkelijke dienstverlening bestaat daarbij uit het gedurende een vooraf overeengekomen periode ter beschikking stellen van een zeker bedrag aan liquide middelen. In principe vindt die dienstverlening plaats naar rato van het verstrijken van de looptijd van de desbetreffende lening. *Bij voortijdige verkoop is het dienstverleningsproces sec dan ook nog niet voltooid.*

Voor de verdere afwikkeling van dit dienstverleningsproces staan er dan twee mogelijkheden open:

- 1 de oorspronkelijke 'dienstverlener' trekt zich – onder het aan een derde 'cederen' van zijn rechten en verplichtingen – volledig terug. Voor hem kan het dienstverleningsproces in dat geval als afgedaan worden beschouwd. Een eventueel uit de verkooptransactie voortvloeiend surplus kan daarbij als gerealiseerde bate gezien worden (transactie en dienstverlening voltooid);
- 2 de oorspronkelijke 'dienstverlener' trekt zich door middel van een ruiltransactie terug uit het ene dienstverleningsproces, onder het gelijktijdig op zich nemen van een ander, gelijksoortig

dienstverleningsproces. Door de daarbij optredende *mutaties* in de dienstverleningsconstellatie *in nominale termen*, kan er daarbij een verandering optreden in het *opbrengstenpatroon*. Het dienstverleningsproces *sec* wordt evenwel – zij het in andere *nominale* termen – normaal gecontinueerd. Het *batenpatroon*, dat juist een *projectie van de economische realiteit* poogt te zijn, ondervindt hierdoor in principe *geen verandering*.¹³ Dit feit dient dan ook in de resultatenverantwoording tot uitdrukking te worden gebracht, door het eventueel uit een ruiltransactie voortvloeiend surplus (nog) *niet* als bate te verantwoorden, of zoals de Raad voor de Jaarverslaggeving het formuleert:

'Niet alleen de juridische hoedanigheid maar ook de economische betekenis bepalen de wijze waarop transacties en andere gebeurtenissen in de jaarrekening behoren te worden weergegeven.'

(Raad voor de Jaarverslaggeving (losbladig), pp. 1.02-04, al. 110)

Sanders en Burgert (1980, p. 116) wijzen er overigens nog terecht op, dat één van de kenmerken van het realisatiebeginsel is, dat het waarborgt dat de berekende winst ook zoveel mogelijk in de vorm van vlottende middelen aanwezig zal zijn. Bij ruiltransacties wordt uiteraard *niet* aan dit liquiditeitsvereiste voldaan. Ook op grond hiervan pleit het realisatiebeginsel dus tegen het als baten verantwoorden van bij ruiltransacties gerealiseerde winsten!

Omtrent de in het voorgaande onder punt 2 beschreven situatie zij nog vermeld, dat bij banken en verzekeraars de voortzetting van het oorspronkelijke dienstverleningsproces normaliter van een gedwongen karakter zal zijn. Het beleggingsproces zal daar namelijk normaliter onlosmakelijk verbonden zijn met het dienstverleningsproces naar de bancaire, respectievelijk de verzekeringscliënt toe. Een dienstverleningsproces, dat door het plaatsvinden van ruiltransacties uiteraard niet verandert, waardoor de bank, respectievelijk de verzekeraar haar dienstverleningsproces aan de beleggingszijde wel (in min of meer gelijklopende termen) zal *moeten* voortzetten.

Gezien deze verbondenheid tussen beide processen, kunnen beide processen ook op het terrein van de verslaglegging niet los van elkaar worden gezien. Logischerwijze dient het ongewijzigd laten van de verslaglegging inzake het ene proces (i.c. de dienstverlening naar de cliënt toe), bij het zich voordoen van wijzigingen in de nominale beleggingsrendementen, dan ook tevens te leiden tot het ongewijzigd laten van de verslaglegging inzake het daarmee geassocieerde andere proces (i.c. de dienstverlening naar de geldnemer toe). (Vergelijk ook Raad voor de Jaarverslaggeving (losbladig) pp. 1.02-04/05, al. 111/112.)

De omschreven 'matching-overweging' leidt bij banken en verzekeraars dus tot een extra argument om bij ruiltransacties gerealiseerde winsten *niet* als zodanig in de resultatenverantwoording op te nemen.

Door vorenstaand genoemde overwegingen kan een eventueel uit een ruiltransactie voortvloeiend surplus (nog) niet als bate verantwoord worden (dienstverlening en omzetting in liquiditeiten onvoltooid, congruentie met passiefwaardering vereist). Op grond van het realisatiebeginsel dienen de gerealiseerde koerswinsten *bij verkooptransacties* *sec* dus *wel*, en *bij ruiltransacties* dus *niet* als resultaten verantwoord te worden. Het door eiseres gestelde – als zouden gerealiseerde koerswinsten resultaat vormen – is, voor bij ruiltransacties gegenereerde koerswinsten, dan ook onjuist.

Ten slotte zij nog vermeld, dat juist door toepassing van de amortisatiemethode Burgerts bezwaren (1967, p. 190) tegen het realisatiebeginsel worden geëlimineerd. De wijze van resultatenverantwoording sluit bij de amortisatiemethode immers juist beter aan bij de 'going-concern'-gedachte. Bovendien voorkomt de amortisatiemethode juist, dat een overheersende betekenis wordt toegekend aan een willekeurig moment in de totale bedrijfsactiviteit.¹⁴

ad 2: amortisatie leidt tot winstegalitatie

De stelling dat de amortisatiemethode tot winstegalitatie leidt, suggereert dat winstegalitatie op zich onwenselijk zou zijn. Dit laatste is evenwel

geenszins het geval: het is zelfs zo dat twee van de basispremissen van de bedrijfseconomische theorie, te weten het accrual- en het matching-concept, in belangrijke mate winstegaliserend werken. Dat de amortisatiemethode een winstegaliserende werking heeft, kan op zich dan ook geen argument tegen deze methode zijn.

Wel is het zo, dat winstegalisisatie *door winstmanipulatie* uit den boze is. Aangezien door toepassing van de amortisatiemethode de mogelijkheden tot winstmanipulatie juist worden geëlimineerd, is het zeker niet zo dat toepassing van deze methode de mogelijkheid tot *onwenselijke* winstegalisisatie zou openen.

Het door eiseres gestelde moet op grond van het voorgaande dan ook als juist, doch als niet bezwaarlijk getypeerd worden.

ad 3: rentematching-argument niet valide

De stelling van Sobi, dat het door gedaagde aangevoerde rentematching-argument niet valide zou zijn, omdat pensioenverplichtingen veel langer lopen dan tien of vijftien jaren, is principieel onjuist. Bij de rentematching gaat het immers niet om de termijn waarop verplichtingen zijn aangegaan, maar om de termijn waarvoor rendements-toezeggingen zijn gedaan. Normaliter betreft dit perioden van tien jaren, waardoor de door Aegon gehanteerde gemiddelde termijn van vijf jaren als niet onaannemelijk moet worden beschouwd.

Het door Sobi aangevoerde argument moet dus – bij afwezigheid van valide indicaties dat er sprake zou zijn van mis-matching – als niet juist worden beschouwd.¹⁵

ad 4: afschrijvingstermijn gerealiseerde koersresultaten willekeurig en onvoldoende toegelicht

Zoals reeds in ad 3 is gesteld, is de door Aegon aangehouden vijfjaarstermijn voor haar overren-teverplichtingen niet onaannemelijk. Dat de gekozen afschrijvingstermijn hierop is afgestemd, is theoretisch verantwoord en niet willekeurig zoals Sobi stelt.

Aangezien Aegon haar verweer op het onderhavige punt in belangrijke mate baseert op het rentematching-argument, zou het duidelijker zijn geweest, indien dit ook in de jaarrekening zelf tot uitdrukking was gekomen. Door de wijze van haar

verweer erkent Aegon dan ook impliciet Sobi's bezwaar tegen de ontoereikendheid van de toelichting.

ad 5: andere verzekeraars, andere grondslagen

Het feit dat Nationale-Nederlanden en Amev hebben geopteerd voor een andere grondslag, kan slechts een indicatieve en geen normatieve waarde hebben inzake de aanvaardbaarheid van de gekozen grondslag. Nu de door Nationale-Nederlanden gehanteerde grondslag slechts qua afschrijvingstermijn uitgaat van de gemiddelde looptijd op objectniveau, in plaats van de gemiddelde looptijd op portefeuilleniveau, en nu Amev de inferieure resultaatmethode toepast (zie de bespreking in paragraaf 2)¹⁶ moet dit middel als ontoereikend worden gekwalificeerd.

ad 6: aanvaardbaarheid nieuwe grondslagen

Artikel 384, Boek 2 BW bepaalt, dat slechts wegens gegronde redenen een wijziging in de waardering van activa en passiva en de bepaling van het resultaat mag worden aangebracht. De Raad voor de Jaarverslaggeving merkt hieromtrent op, dat een belangrijke verbetering van het inzicht geldt als een gegronde reden voor wijziging (Richtlijnen voor de Jaarrekening, paragraaf 111).

Mede gezien de geleidelijke ontwikkeling van de verslagleggingstheorie (waardoor grondslagen niet opeens onaannvaardbaar worden, maar er veeleer sprake is van een proces waarin langzaam maar zeker nieuwe, betere inzichten en grondslagen rijpen) vloeit hier logischerwijze uit voort, dat nieuwe grondslagen ook gerechtvaardigd zijn, indien het gegeven inzicht hierdoor in belangrijke mate verbetert. In casu leidt de doorgevoerde stelselwijziging (van vermogens- naar amortisatiemethode) op grond van de hiervoor in paragraaf 2 gegeven argumenten tot een belangrijke verbetering van het gegeven inzicht. Ook dit middel faalt dus.¹⁷

ad 7: daling toekomstige koerswinsten

Daar de rente een zeker cyclisch verloop vertoont, zal de rente ooit wel weer eens gaan stijgen, waardoor de mogelijkheid tot het realiseren

van koerswinsten dan zal verminderen. Juist het op grond hiervan buiten de resultatenrekening houden van de gerealiseerde koerswinsten getuigt van een op winstegalitatie gerichte onvolledigheid in de resultatenverantwoording.

Geconcludeerd moet worden, dat niet duidelijk is hoe het aangevoerde feit bezwaarlijk kan zijn voor de toepassing van de amortisatiemethode.

4 Argumenten van gedaagde vóór de toepassing van de amortisatiemethode en commentaar daarop

4.1 Beschrijving van de argumenten van gedaagde

De argumenten die Aegon aanvoert vóór de toepassing van de amortisatiemethode kunnen als volgt worden weergegeven:

- 1 de amortisatiemethode geeft een beter inzicht in de ontwikkeling van het resultaat;
- 2 beleggingen strekken tot dekking van toekomstige verplichtingen jegens verzekeren. Rentematching is dan noodzakelijk, doordat deze verplichtingen aan oprenting onderhevig zijn. Dit telt des te sterker voor polissen met rentewinstdeling. Uitgaande van de noodzaak tot rentematching moet de door verkoop naar voren gehaalde gekapitaliseerde toekomstige rentewinst worden verdeeld over het gemiddelde van de resterende looptijd van de oorspronkelijke beleggingen. Deze resterende looptijd 'matches' de periode waarover de winstdeling wordt bepaald. Hierbij is irrelevant dat de looptijd van verzekeringscontracten in het algemeen langer is dan vijf jaar; het gaat immers om de duur van de periode waarover toekomstige rentewinst al is weggegeven en niet om de duur van de contractperiode;
- 3 toepassing van de amortisatiemethode is in de bedrijfstak algemeen gebruikelijk en geschiedt onder andere door Nationale-Nederlanden, Delta Lloyd, Interpolis en Centraal Beheer en met ingang van het boekjaar 1988 door Amev. De methode van Nationale-Nederlanden is daarbij in principe dezelfde als de methode van Aegon;
- 4 stelselwijziging is mogelijk indien de nieuwe methode het inzicht verbetert.

4.2 Commentaar op de argumenten van gedaagde

Betreffende de hiervoor in 4.1 beschreven argumenten van gedaagde kan het volgende worden opgemerkt:

ad 1: amortisatiemethode geeft beter inzicht

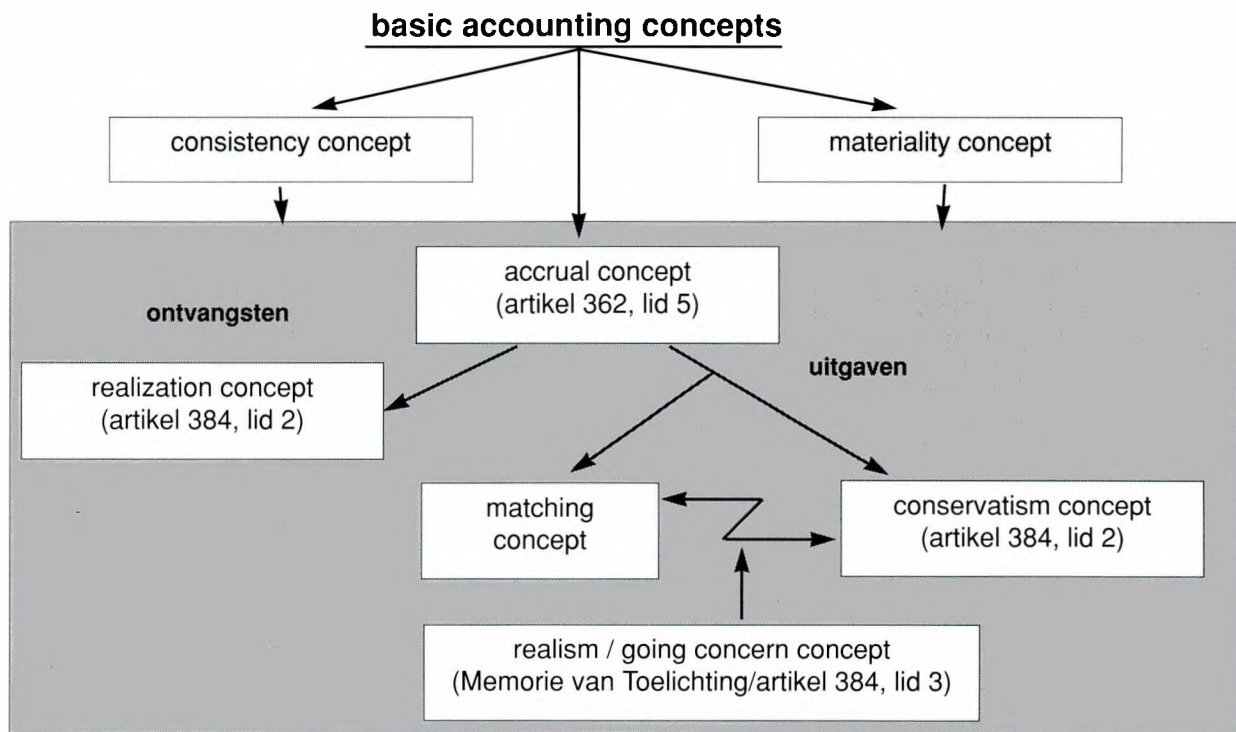
In paragraaf 2 is aan de hand van de in 2.4 opgenomen casus reeds geïllustreerd hoe de vermogens- en de resultaatmethode falen in het op een correcte wijze weergeven van (de ontwikkeling in) de volgtijdelijke beleggingsresultaten. Aegon stelt dan ook terecht dat de amortisatiemethode een beter inzicht geeft in de ontwikkeling van het resultaat, dan de voorheen door haar toegepaste vermogensmethode.

ad 2: rentematching maakt amortisatie noodzakelijk

Hoewel het rentematching-argument een belangrijke plaats inneemt in het verweer van gedaagde, moet het toch als een vrij zwak argument worden getypeerd. In essentie is het rentematching-argument namelijk gebaseerd op het op de verkeerde grootheid, te weten de ontvangsten, toepassen van het bedrijfseconomische 'matching-concept' (opbrengsten worden aan toekomstige jaren toegerekend omdat de eraan gerelateerde lasten ook pas in die toekomstige jaren opkomen). Het 'matching-concept' (confrontatiebeginsel) dient echter geenszins voor het aan de lasten toerekenen van ontvangsten, maar voor het aan baten toerekenen van uitgaven.¹⁸ Zoals al in paragraaf 3.2 is gesteld, dient de volgtijdelijke toerekening van de ontvangsten namelijk gebaseerd te worden op het realisatiebeginsel. *Gegeven de toerekening van de ontvangsten*, bepaalt het confrontatiebeginsel dan vervolgens dat in enige periode ontstane uitgaven aan een bepaalde periode als lasten worden toegerekend, indien die uitgaven een causale relatie hebben met de in die periode verantwoorde baten, of anderszins indien er geen causale relatie bestaat met de in enige toekomstige periode te verantwoorden baten.

In schema 4.2 is de 'hiërarchische' verhouding tussen de 'basic accounting concepts' (waar onder de beschreven twee) in beeld gebracht.

Schema 4.2 : Hiërarchische verhouding 'basic accounting concepts'



NB: De tussen haakjes opgenomen verwijzingen hebben betrekking op Titel 9, Boek 2 BW

In concreto betekent een en ander dat het rente-matching-argument – in afwijking van de in schema 4.2 weergegeven gangbare bedrijfseconomische constellatie – pleit voor het aan de 'lastentoerekening' aanpassen van de 'batentoerekening' in plaats van andersom.

Op grond van welk criterium de lastenverantwoording daarbij tot stand komt, is evenwel niet zonder meer duidelijk. Aangezien contante rentestandkortingen niet direct als last worden opgevoerd, kan afgeleid worden dat de lastenverantwoording niet geschiedt op basis van het opkomen van de verplichtingen, maar veeleer op basis van het plaatsvinden van de dienstverlening.

Edoch, het (per saldo) niet passiveren van toekomstige uitgaven is op grond van het voorzichtigheidsbeginsel slechts toegestaan, indien deze uitgaven met redelijke zekerheid voldaan kunnen worden uit daaraan gerelateerde ontvangsten.

Hierdoor blijkt de 'lastentoerekening' alsnog afhankelijk te zijn van de 'batentoerekening',

waardoor een vicieuze cirkel ontstaat. Op cirkelredenering gebaseerde theorieën dienen echter in principe als zwak getypeerd te worden.

Tenslotte zij vermeld dat het rentematching-argument slechts hooguit een rechtvaardigingsgrond voor een *partiële* toepassing van de amortisatiemethode kan opleveren. Genoemd argument zou er namelijk toe moeten leiden, dat

- toepassing van de amortisatiemethode beperkt blijft tot ruiltransacties waarbij het nominale rendement op de nieuw verworven beleggingen onder het 'effectieve rendement' op de verplichtingen komt;¹⁹ dit zal normaliter slechts gelden voor winstdelende posten;
- geactiveerde rentestandkortingen direct worden afgeschreven zodra en voor zover er op de daarmee verbonden beleggingen gerealiseerde koerswinsten worden gemaakt. Alsdan is het activeren en afschrijven en het passiveren en afschrijven van twee 'matched' posten

(te weten de rentestandkorting en de gerealiseerde koerswinst) immers een zinloze zaak geworden.

Concluderend kan gesteld worden, dat het aangevoerde rentematching-argument slechts een *zwakke rechtvaardigingsgrond* voor een *partiële* toepassing van de amortisatiemethode oplevert.

ad 3: amortisatiemethode algemeen gebruikelijk

Het middel dat toepassing van de amortisatiemethode algemeen gebruikelijk is in de bedrijfstak, heeft slechts een indicatieve – en geen normatieve – waarde voor de beoordeling van de aanvaardbaarheid van deze methode. Nu deze methode een aantal theoretische voordelen bezit ten opzichte van de meer traditionele vermogens- en resultaatmethoden, heeft dit argument nog slechts een illustratieve betekenis.

ad 4: stelselwijziging mogelijk bij verbetering inzicht

Voor de bespreking van dit middel wordt verwezen naar paragraaf 3.2 ad 6. Overigens wordt volstaan met de kanttekening dat er wel sprake moet zijn van een substantiële verbetering van het gegeven inzicht, wil een stelselwijziging althans acceptabel zijn.

5 Het oordeel van de OK over de toepassing van de amortisatiemethode en commentaar daarop

5.1 Beschrijving van het oordeel van de OK

Het door de OK uitgesproken oordeel omtrent de toepassing van de amortisatiemethode kan als volgt worden samengevat:

- 1 het – anders dan voorheen – ten gunste of ten laste van het resultaat brengen van gerealiseerde beleggingsresultaten is niet onjuist;
- 2 de amortisatiemethode leidt niet tot het door artikel 362 Boek 2 BW verlangde inzicht, doordat deze methode de mogelijkheid biedt tot het activeren van gerealiseerde koersverliezen;
- 3 de noodzaak tot het overstappen op de amortisatiemethode is niet aannemelijk gemaakt, doordat niet aannemelijk is geworden dat de toekomstige renteverplichtingen waaronder

die van rentewinstdeling, niet meer uit de toekomstige rente-opbrengsten kunnen worden gedekt;

- 4 het feit dat ook andere beleggingsmaatschappijen gerealiseerde beleggingsresultaten in de tijd gespreid ten bate en ten laste van het resultaat brengen, verandert niets aan de inhoudelijke argumenten tegen toepassing van de amortisatiemethode.

5.2 Commentaar op het oordeel van de OK

Inzake het hiervoor in paragraaf 5.1 beschreven oordeel van de OK kan het volgende worden opgemerkt:

ad 1: gerealiseerde beleggingsresultaten naar de resultatenrekening niet onjuist

De strekking van het oordeel dat het afstappen van de vermogensmethode niet onjuist is, is niet geheel duidelijk. In principe impliceert een dergelijk oordeel immers dat er betere alternatieven voorhanden zouden zijn. Desondanks volstaat de OK met het geven van een aanwijzing waarmee het toepassen van de amortisatiemethode wordt verworpen, doch waarmee *niet* de verplichting tot het overstappen op een andere methode dan de vermogensmethode (en de amortisatiemethode) wordt opgelegd.

Eenzijds suggereert de OK dus een duidelijke voorkeur voor de resultaatmethode, maar anderzijds brengt de OK deze voorkeur in het geheel niet tot uitdrukking in de gegeven aanwijzing.

Op zich zelf beschouwd levert dit punt echter geen argument contra de amortisatiemethode op.

ad 2: activering van koersverliezen leidt niet tot het vereiste inzicht

Het oordeel van de OK omtrent de amortisatiemethode wordt grotendeels gedragen door een vermeende strijdigheid van deze methode met het voorzichtigheidsbeginsel. Feitelijk is er evenwel geenszins sprake van strijdigheid met het voorzichtigheidsbeginsel. De door de OK gesignaleerde strijdigheid met het voorzichtigheidsbeginsel vloeit namelijk slechts voort uit de wijze waarop de gerealiseerde koersresultaten in

de verslagleggingspraktijk in de balans worden gerubriceerd.

Tabel 5.2 vermeldt de door de vier grootste Nederlandse verzekeraars en de drie grootste Nederlandse banken in hun jaarrekening over 1988 opgenomen balanstechische rubricering van gerealiseerde koersresultaten.

Tabel 5.2: Balanstechische rubricering van gerealiseerde koersresultaten bij Nederlands grootste verzekeraars en banken

<i>maatschappij</i>	<i>rubricering</i>	<i>opmerkingen</i>
NN	langlopende schulden	
Amev	?	geen balanstech.n.toel.
Aegon	?	geen balanstech.n.toel.
Delta Lloyd	overige voorzieningen	
ABN	?	geen balanstech.n.toel.
Rabo	n.v.t.	past resultaatmeth.toe
Amro	?	geen balanstech.n.toel.

Uit tabel 5.2 volgt, dat slechts Nationale-Nederlanden en Delta Lloyd de balanstechische rubricering van de gerealiseerde koersresultaten expliciet in hun jaarrekening vermelden. De overige verzekeraars en de banken volstaan uitsluitend met het geven van een resultaattechnische toelichting. Gegeven de voor andere posten gevolgde methoden van verwerking, mag echter worden aangenomen dat ook zij de gerealiseerde koersresultaten onder het vreemd vermogen (langlopende schulden, voorzieningen en crediteuren) hebben opgenomen.²⁰ Logischerwijze concludeert de OK dan ook dat gerealiseerde koersverliezen wel als vorderingen geactiveerd zullen worden, waardoor de gevreesde strijdigheid met het voorzichtigheidsbeginsel ontstaat. Gerealiseerde koersresultaten behoren echter zeker niet in de vorderingen- en schuldensfeer te worden gerubriceerd, maar in de sfeer van het eigen vermogen. Onder de amortisatiemethode vormen de gerealiseerde koersresultaten immers net als de ongerealiseerde koersresultaten *een*

bijzonder – namelijk nog naar de resultatenrekening c.q. de algemene reserve te leiden – *bestanddeel van het eigen vermogen!* Dat deze koersresultaten feitelijk nog niet zijn gerealiseerd doordat het desbetreffende dienstverleningsproces nog niet is voltooid, doet hier – net als bij het opnemen van de ongerealiseerde koersresultaten – niets aan af. Hooguit kan men tegen het onder het eigen vermogen opnemen van gerealiseerde koerswinsten inbrengen, dat deze eventueel nog noodzakelijk zijn voor het dekken van toekomstige oprentings- en winstdelingsverplichtingen, zodat een en ander tot flattering van het eigen vermogen zou leiden (het rentematching-argument). Daarbij maakt men echter gebruik van een oneigenlijk argument, aangezien het in dat geval meer voor de hand ligt om die verplichtingen dan zelf in de verplichtingsfeer op de balans op te nemen c.q. te herwaarderen. Bovendien kan dit argument ook tegen de vermogens- en de resultaatmethode worden ingebracht, waaruit blijkt dat de genoemde 'flattering' moeilijk voorkomen kan worden aangezien de realisatie van de koersresultaten nu eenmaal niet ontkend kan worden (anderszins zou men moeten overgaan tot het naar de nieuw verworven beleggingen doorschuiven van de kostprijzen van de ingeruilde beleggingen).

Rubriceert men de gerealiseerde koersresultaten onder het eigen vermogen – zoals het eigenlijk hoort – dan gaat het bezwaar dat beleggingsverliezen leiden tot activering van verliezen uiteraard niet meer op. Verliezen worden dan immers direct ten laste van het vermogen geboekt, om vervolgens door middel van 'afschrijvingen' hierop ten laste van toekomstige dotaties aan de algemene reserve te worden gebracht.

Het is overigens tekenend, dat de – uit hoofde van haar toezichthoudende taak conservatief ingestelde – Verzekeringskamer geen enkel probleem blijkt te hebben met de overgang naar de amortisatiemethode (Beckman/Volgenant, p. 9.11-04).

Concluderend kan worden gesteld, dat het door de OK aangevoerde bezwaar tegen de amortisatiemethode niet de methode zelf raakt, *maar slechts de wijze van rubricering van de gerealiseerde*

seerde koersresultaten betreft. Door de gerealiseerde koersresultaten – evenals de ongerealiseerde – als bijzonder bestanddeel van het eigen vermogen op te nemen, wordt dit bezwaar onderzocht.

ad 3: rentematching-argument niet aannemelijk
De OK verwerpt de overstap naar de amortisatiemethode op grond van het feit, dat niet aannemelijk is gemaakt dat dit uit hoofde van rentematching noodzakelijk is geworden.

Zoals al in paragraaf 4.2 ad 2 is gesteld, is het maar de vraag of het rentematching-argument überhaupt wel een valide argument oplevert voor toepassing van de amortisatiemethode. De discussie had zich dan ook beter kunnen concentreren op de vraag, of de amortisatiemethode een dusdanig beter inzicht geeft in de resultatenontwikkeling, dat een stelselwijziging gerechtvaardigd, c.q. noodzakelijk is. Een vraag die door de OK al deels in positieve zin is beantwoord, doordat de OK het overstappen naar een methode, waarbij de gerealiseerde koersresultaten in het resultaat worden verwerkt, niet onjuist oordeelt.

ad 4: inhoudelijke argumenten en niet het gebruik bepalen de aanvaardbaarheid van een methode

Omtrent het (terechte) oordeel van de OK, dat het al dan niet algemeen aanvaard zijn van een methode de inhoudelijke argumenten pro of contra die methode niet terzijde kan stellen, wordt verwezen naar het in 3.2, ad 5 en het in 4.2 ad 3 gestelde.

6 Conclusie

Uit het recentelijk door de OK gewezen 'Aegon-arrest' – en uit de wijze waarop dit arrest in de vakliteratuur en door de grootbanken en -verzekeraars is ontvangen – ²¹ blijkt het ontbreken van consensus omtrent de wijze, waarop de bij ruiltransacties gerealiseerde beleggingsresultaten op vastrentende beleggingen in de jaarrekening verwerkt dienen te worden. De discussie draait daarbij om de aanvaardbaarheid van de toepassing van de amortisatiemethode.

De amortisatiemethode vormt een synthese van

de voordelen van de meer traditionele vermogens- en resultaatmethoden, terwijl de nadelen verbonden aan de twee laatstgenoemde methoden (partiële, respectievelijk schoksgewijze resultatenverantwoording en de daarmee verbonden manipulatiemogelijkheden) worden geëlimineerd.

De door Sobi aangevoerde bezwaren tegen de toepassing van de amortisatiemethode blijken alle te falen. Op grond van het realisatiebeginsel – dat stelt dat opbrengsten pas tot baten worden na het (in materieel opzicht) voltooiën van het dienstverleningsproces – is toepassing van de amortisatiemethode namelijk zeer wel verdedigbaar. Doordat de amortisatiemethode bovendien een (substantieel) beter inzicht biedt in de volgtijdelijke ontwikkeling van de resultaten, moet ook het overstappen van vermogens- of resultaatmethode naar amortisatiemethode als acceptabel c.q. wenselijk worden beschouwd.

Het winstegaliserende karakter van de amortisatiemethode doet aan het voorgaande geen afbreuk, daar niet op winstmanipulatie gebaseerde winstegalitatie niet per definitie verwerpelijk hoeft te zijn.

Helaas concentreert het verweer van Aegon zich op het vrij zwakke rentematching-argument. Aangezien dit argument gebaseerd is op een 'omgekeerde toepassing' van het confrontatie- en het realisatiebeginsel, wijkt dit argument af van hetgeen de gangbare bedrijfseconomische theorie leert omtrent de resultaatbepaling. Doordat genoemd argument tevens leidt tot een cirkelredenering, en bovendien slechts hooguit een partiële toepassing van de amortisatiemethode kan rechtvaardigen, kan de theoretische onderbouwing van de amortisatiemethode beter worden gebaseerd op het vorenstaand vermelde postulaat van het realisatiebeginsel.

Het oordeel van de OK over de amortisatiemethode concentreert zich op een vermeende mogelijkheid tot het activeren van verliezen. Een bezwaar dat niet de aanvaardbaarheid van de methode zelf raakt, maar slechts de daarbij gehanteerde rubricering van de gerealiseerde koersresultaten. Bij een juiste rubricering van de bij de amortisatiemethode voorkomende 'vermo-

genskruispost', vervalt het door de OK aangevoerde bezwaar van mogelijke schending van het voorzichtigheidsbeginsel dan ook.

Het voorgaande overziende moet worden geconcludeerd, dat het door art. 362 Boek 2 BW verlangde inzicht beter is gediend met het toepassen van de amortisatiemethode dan met het toepassen van de vermogens- of resultaatmethode.

Aegon heeft dan ook terecht beroep in cassatie aangetekend tegen het door de OK gevelde oordeel over de toepassing van de amortisatiemethode.

Literatuur

- Anthony R. N. & J. S. Reece (1979), *Accounting, text and cases*, 6th. edition, Richard D. Irwin, Inc., Homewood, Illinois.
- Beckman, H. & O. M. Volgenant jr. (red.), *Documentatie rond de jaarrekening* (losbl.), Kluwer, Deventer.
- Bruinessen, W. van, H. van Dijk en J. G. Kuijl (1987), *Winst- en vermogensbepaling*, Gouda Quint B.V., Arnhem.
- Burgert, R. (1967), Bedrijfseconomisch aanvaardbare grondslagen voor de gepubliceerde jaarrekening, Preadvis voor de Accountantsdag 1967, overdruk uit de *Accountant* no. 4, september 1967.
- Commissie van Advies inzake Jaarverslaggeving – Subcommissie Beleggingsinstellingen (1989), Studierapport 22; Knelpunten in Titel 9, Boek 2 Burgerlijk Wetboek met betrekking tot Beleggingsmaatschappijen, NivRA, Amsterdam.
- FASB (1987), *SFAS no. 97*, Accounting and Reporting by Insurance Enterprises for Certain Long-Duration Contracts and for Realized Gains and Losses from the Sale of Investments.
- Hanekroot, J. (1989), Uitspraak Ondernemingskamer treft veel banken en verzekeraars, *Het Financieele Dagblad* d.d. 19 jan. 1989, p. 9.
- Heijungs, W. H. (1989), Arrest van de Ondernemingskamer inzake Aegon, *De Accountant*, 95e jrg. no. 8, april 1989, p. 380.
- IASC (1986), *IAS 25*, Accounting for Investments.
- Kligman, J. M. (1987), Bringing life insurance enterprises into the Handbook, *CA magazine*, december 1987, pp. 46 t/m 53.
- Oosenbrug, A. (1988), Publicatie van jaarcijfers: marketing of verslaggeving? *Het Financieele Dagblad* d.d. 20 april 1988, p. 13.
- Oosenbrug, A. (1989), Opbrengsten, kosten, resultaten; enige beschouwingen omtrent 'generally accepted accounting principles' voor levensverzekeringsmaatschappijen, lezing d.d. 8 februari 1989 te Utrecht voor het Actuariel Genootschap, waarvan een beknopte weergave is opgenomen in het *Mededelingenblad van het AG*, jrg. 27, no. 4 d.d. 22-3-1989, pp. 5 t/m 13.
- Plas, J. van der (1988), De toepassing van de amortisatiewaarde (met naschrift van L. van Zwol), *Het Verzekerings-Archief*, deel 65-1988-2, pp. 146 t/m 151.
- Raad voor de Jaarverslaggeving, *Richtlijnen voor de jaarverslaggeving* (losbl.), Kluwer, Deventer.
- Sanders, P. & R. Burgert (1980) *De jaarrekening nieuwe stijl*, 3e druk, Samsom Uitgeverij, Alphen aan den Rijn.
- Zwol, L. van (1988), Geamortiseerde waarden, *Het Verzekerings-Archief*, deel 65-1988-1, pp. 71 t/m 79.

Noten

- 1 Met dank aan Prof. Dr. J. G. Kuijl RA voor zijn waardevolle commentaar op een eerdere versie van dit artikel.
- 2 Aangezien de tijd en de mogelijkheden tot het uitvoeren van een grootschalig empirisch onderzoek ontbraken, terwijl juist de grootbanken en -verzekeraars veelal als trendsetter fungeren bij het introduceren van (meer) complexe, doch betere verslaggevingstechnieken, zullen de door deze grootbanken en -verzekeraars gehanteerde methoden als praktisch referentiekader worden gebruikt. Voor de banken is de grens daarbij getrokken bij een balanstotaal van f 150 mld.; voor de verzekeraars bij een totaal premie-inkomen van f 2 mld. (1988-cijfers). Aan dit (beperkte) referentiemateriaal kan uiteraard geen absolute waarde worden toegedicht.
- 3 Onterecht stelt Heijungs (1989), dat de gerealiseerde resultaten in de desbetreffende bedrijfstak over vijf jaar verdeeld in het resultaat worden verantwoord. Deze vijfjaarstermijn is namelijk slechts bij bepaalde verzekeraars de resultante van de bepaling van de gemiddelde resterende looptijd van de verkochte beleggingen.
- 4 Inzake de Aegon zijn daarbij de jaarrekeningen van de Ago en de Ennia (de twee maatschappijen waaruit de Aegon is voortgekomen) in de beschouwing betrokken.
- 5 Logisch uitvloeisel van deze methode is, dat het op een aankooptransactie betrekking hebbende agio/disagio ook geactiveerd c.q. gepassiveerd wordt en naar rato van de looptijd wordt afgeschreven.
- 6 Zie ook bijvoorbeeld de jaarrekeningen 1988 van VGNN, Nuts Ziektkosten en Avéro Verzekeringen, waarin aanzienlijke koersresultaten het totale resultaat verfraaien bij aanzienlijk negatieve (VGNN en Nuts), c.q. teruglopende (Avéro) bedrijfsresultaten.
- 7 Bovendien zal men hiertoe inzage moeten hebben in de – moeilijk objectief controleerbare – motivaties om tot het verrichten van specifieke (aan- en) verkooptransacties over te gaan.
- 8 Er wordt geabstraheerd van het voorkomen van transactiekosten en rendementsverbeteringen (efficiënte markthypothese).
- 9 Merk hierbij op, dat beleggingsmaatschappijen net als banken en verzekeraars tot de categorie van institutionele beleggers behoren.
- 10 Zoals in het vervolg zal blijken, was er balanstechisch (waarschijnlijk) geen sprake van een zuivere toepassing van de amortisatiemethode door Aegon. Bovendien is de Aegonmethode gebaseerd op lineaire afschrijving van de gerealiseerde koersresultaten, waar theoretisch annuïtaire afschrijving vereist zou zijn (vergelijk ook voorbeeld 2.4.). Aangezien de door Aegon toegepaste methode echter wel degelijk de twee essentiële

elementen van de amortisatiemethode ('deferral' en 'amortization') bevat, zal desondanks de – alsdan in ruime zin te interpreteren – term 'amortisatiemethode' aan deze methode worden toegedicht.

11 Wel wordt opgemerkt, dat de Verzekeringskamer helaas een kans heeft laten lopen om een aanzet te geven tot een meer principiële afbakening van het omzetbegrip voor levensverzekeringmaatschappijen (voor enige opmerkingen hieromtrent zij verwezen naar mijn lezing d.d. 8 februari 1989 voor het Actuarieel Genootschap, waarvan een beknopte weergave is opgenomen in het *Mededelingenblad van het AG*, jrg. 27, nr. 4). Hoewel juist de vraag of annuïties al dan niet een verzekeringskarakter hebben in geding was, volstaat de Verzekeringskamer namelijk slechts met: 'De vraag of een dergelijk produkt als een verzekeringsprodukt moet worden aangemerkt, is tot nog toe niet aan de Verzekeringskamer voorgelegd'. (Beckman/Volgenant, p. 9.11-04).

Juist thans komen verzekeringsprodukten met een beleggingskarakter evenwel steeds meer in de belangstelling te staan (unit-linked produkten!). Het is dan ook de hoogste tijd om tot de bedoelde afbakening te komen. In hoeverre een en ander ertoe heeft geleid dat de OK in haar oordeel – onder voorbijgaan aan het omzetaspect – alleen maar heeft stilgestaan bij het kostenaspect, valt slechts te raden, doch zeker te betreuren.

12 Vergelijk ook bijvoorbeeld Anthony & Reece (1979), p. 432: 'Revenues are generally recognized in the period in which they are realized, that is, in the period in which goods are shipped to customers or in which services are rendered, and in an amount that customers are reasonably certain to pay'. Zie tevens: *Raad voor de Jaarverslaggeving* (losbl.), pp. 1.02-06.

13 Een ruiltransactie zal normaliter uiteraard wel leiden tot het zich gedurende de restantlooptijd van de oorspronkelijke belegging voordoen van een rendementsverbetering.

14 Aangezien het hier om *gerealiseerde* koerswinsten gaat, is Burgerts derde bezwaar (dat het moeilijk is vol te houden dat 'agio' geen winst kan zijn) hier niet van toepassing.

15 Alhoewel Sobi's bezwaar tegen het rentematching-argument faalt, valt er wel het een en ander af te dingen op de validiteit van dit argument. Bij de bespreking van Aegons verweer zal hier nader op worden ingegaan.

16 Overigens zij vermeld, dat Amev met ingang van het boekjaar 1988 is overgegaan tot het in de jaarrekening toepassen van de amortisatiemethode. Dit, ondanks het feit dat de OK de amortisatiemethode inmiddels reeds als onaanvaardbaar had geoordeeld.

17 De accountant gaat overigens zelfs zover dat hij stelt, dat de vermogensmethode niet het vereiste inzicht verschaft en dus onaanvaardbaar zou zijn. De OK volgt de accountant (terecht (?)) niet in deze verstrekkende stellingname.

18 Voor uitgaven-georiënteerde huishoudingen (zogenaamde inkomerverterende huishoudingen) zou een 'omgekeerde toepassing' van realisatie- en confrontatiebeginsel overigens wel zinvol kunnen zijn.

19 Onder het 'effectieve rendement' op de verplichtingen verstaan wij de som van de rekenrentevoet en de (formeel of informeel uit commerciële overwegingen) toegezegde rentewinstdelingsvoet.

20 Aangenomen wordt dat er per saldo sprake zal zijn van een *passiefpost*.

21 Vergelijk Amev (jrrek. 1988), p. 30:

'Daar wij van mening zijn dat er een goede kans bestaat dat de Hoge Raad het arrest van de Ondernemingskamer zal vernietigen, hebben wij aan dit arrest voorshands geen consequenties verbonden met betrekking tot de keuze van bovengenoemd systeem van verantwoording' (te weten de amortisatiemethode, auteur);

Aegon (jrrek. 1988), p. 43:

'(...) nog geen gevolg gegeven aan de aanwijzing van de Ondernemingskamer (...)', en

Delta Lloyd (jrrek. 1988), p. 46:

'(...) geen consequenties verbonden aan dit arrest (...)'.
